

Brokiga
samlingars bostad

FATABUREN 2007

Brokiga samlingars bostad

Brokiga samlingars bostad

NORDISKA MUSEETS OCH SKANSENS ÅRSBOK 2007

FATABUREN Nordiska museets och Skansens årsbok, är en skatt av kulturhistoriska artiklar som publicerats under mer än ett sekel.

Årsboken började som ett häfte med rubriken »Meddelanden«, redigerat 1881 av museets grundare Artur Hazelius för den stödjande krets som kallades Samfundet för Nordiska museets främjande. 1884 publicerades den första kulturhistoriska artikeln och när publikationen 1906 bytte namn till »Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift« kom de vetenskapliga uppsatserna att dominera innehållet. Från och med 1931 fick årsboken Fataburen en mer populär inriktning och i stora drag den form som den har idag. Fataburen har sedan dess förenat lärdom och sakkunskap med syftet att nå en stor publik.

Fataburen är också en viktig länk mellan Nordiska museet och Skansen, två museer med en gemensam historia och en gemensam vänförening. Varje årsbok har ett tematiskt innehåll som speglar insatser och engagemang i de båda museerna, men verksamhetsberättelserna trycks numera separat och kan rekvideras från respektive museum.

Ekonomiskt stöd från Nordiska museets och Skansens Vänner gör utgivningen av Fataburen möjlig.

Fataburen 2007
Nordiska museets förlag
Box 27820
115 93 Stockholm
www.nordiskamuseet.se

© Nordiska museet och respektive författare
Redaktör Christina Westergren
Bildredaktörer Emma Palmér och Jessika Wallin
Omslag och grafisk form Lena Eklund
Omslagsbild foto Peter Segemark, © Nordiska museet samt bilder ur boken
Bilder på för- och eftersättsblad Skisser från I. G. Clasons arkitektkontor. Foto Mats Landin,
© Nordiska museet

Tryckt hos Fälth & Hässler, Värnamo 2007
ISSN 0348 971 X
ISBN 978 91 7108 5146

Christian Hammer och Nordiska museet

ANNA WOMACK är
intendent vid Nordiska mu-
seets antikvariska avdelning.
Hon har bland annat ansvar
för borgerlig möbelkultur.

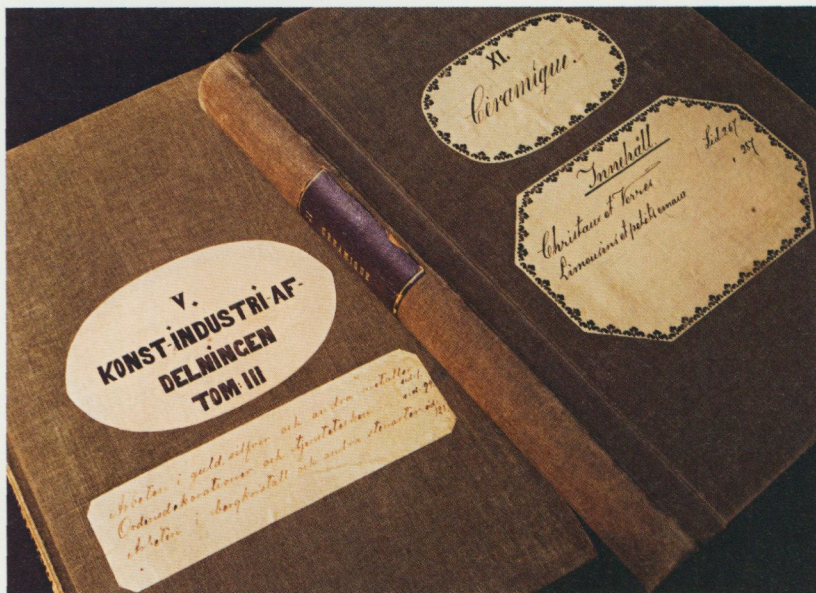
I Strindbergs *Ett Drömspel* framställs han som Den Blinde, den tragiske gamle mannen som äger allt, i *Spöksonaten* som den ruskige krymplingen, den maktlystne Gubben Hummel. Christian Hammer (1818–1905) har kallats »de svenska konstsamlingarnas legendariska jättegestalt«. Han var guldsmeden som på bara några decennier lyckades förvärva den största privatsamlingen någonsin i Norden, men sedan – trots imponerande insatser – misslyckades att förverkliga sin ungdoms dröm att lägga grunden till ett konstindustriellt museum. Hans samling är sedan mer än hundra år skingrad och omöjlig att rekonstruera, men föremålen lever vidare i museer och privatsamlingar i Sverige och utomlands. I takt med att Artur Hazelius samlingar växte förvärvade Nordiska museet en mängd Hammerföremål. Museets samlingar är ett koncentrat av de en gång gigantiska Hammersamlingarna.

Christian Hammer,
Nordens störste privat-
samlare någonsin.
Porträtt från 1884 i
tidskriften *Budkaflen*.
Nordiska museet.

Mångsysslare och samlare

Christian Hammer var mångsysslare inom ett brett verksamhetsfält – guldsmed, fastighetsägare och teaterdirektör – men framförallt samlare. Den omvälvning som delar av Stockholms innerstad genomgick under 1800-talets andra hälft bäddade för fastighetsspekulationer. Hammers riktigt stora ekonomiska framgång låg i hans många lyckosamma fastighetsaffä-

Två av de ursprungligen 18 foliovolymerna i Christian Hammers handskrivna originalkatalog finns i Nordiska museets arkiv. Ytterligare några delar finns i Nationalmuseum och i Stockholms stadsarkiv. Övriga katalogdelar är försvunna sedan 1927, då de såldes på Stockholms Bokauktionskammare. Foto Jessika Wallin, © Nordiska museet.

rer, pengar som sedan satte ramarna för hans samlande. Han köpte billigt och sålde dyrt – enligt bibliotekarien och vännen Christoffer Eichhorn var han »skarp som en rakkniv och hård som en kanadensisk trapper«. Omvittnat slipad och kompromisslös i affärer beskrivs han även som generös och djupt engagerad i det som fångade hans intresse. Han var enastående driftig och energisk och hade åtminstone till en början framgång i allt vad han företog sig. Men fastighetsköpen och hans i folks ögon oanständigt raskt hoptjänade rikedomar väckte också av-

und, och Hammer kritiserades för vanvård och fuskbyggen.

Född i Vang, Hedemarken, i Norge 1818 utbildade han sig till guldsmed i Kristiania. Efter några års arbete och studier i Köpenhamn och Paris, bl.a. som resande försäljare för en fransk guldsmedsfirma, fick han arbete som guldsmed i Stockholm, först 1840 hos guldsmeden Gustaf Möllénborg, senare, 1846, hos hov- och ordensjuveleraren Adolf Zethelius. Året därpå tog Hammer över Zethelius verkstad och utnämndes till ordensjuvelerare. Med det magnifika läget i hörnet Drottninggatan–Fredsgatan blev Hammer snart en av de mest ansedda guldsmederna i Stockholm. Genom sitt gifte 1858 med drottning Josefinas kammarfru, den tyskfödda Sophie Saxenhauser, knöt Hammer kontakt med kungahuset och Karl xv – även han storsamlare – som 1864 utnämnde honom till hovjuvelerare.

Samlandet tog på allvar fart i slutet av 1840-talet och detta gör Hammer till en för svenska förhållanden ovanligt tidig samlare. Sverige var vid denna tid fyllt av gamla kulturföremål, men dessa värderades lågt och kunskapen om dem var i det närmaste obefintlig. Christian Hammer var framsynt och förstod att uppskatta det kulturarv som få ville ha. Han köpte samlingar från slott och herrgårdar liksom hela kyrkoinredningar, vilka i 1800-talets kyrkliga rivningsvåg var lätta att komma över. Hammer, vars köp ofta gjordes genom bulvaner, övervakade alla offentliga auktioner och han samlade snart allt – fornfynd, konst och konsthantverk, vapen, lås, böcker, arkivalier och kurios. På bokauktionerna var ombuden tillsagda att köpa allt »intill 25 öre«, vilket till viss del förklarar samlingens hastiga tillväxt, men även dess kvalitetsmässiga brokighet. Bibliotekssamlingen skulle så småningom omfatta 150 000 volymer.

Skråsamlingen

Christian Hammer var den siste som förvärvade mästarbrev i Stockholms guldsmedsämbe innan skråväsendet upplöstes 1846. Kanske var detta orsaken till hans intresse för hantverksämbetenas tillhörigheter. Han annonserade bl.a. efter »de gamla Skråernas Välkommor, Mästare- och Gesäll-Lådor«. Skråsamlingen skulle komma att innehålla närmare 150 välkommor och tillbehör, främst från Stockholm. Att det svenska skråväsendet hade sitt ursprung i Tyskland uppmärksammades av Hammer genom hans rika samlingar av tyska skråföremål.

Samlingen förvarades till en början i det gamla Adelswärdiska huset, i hörnet Drottninggatan–Strömgatan. »Hammers museum« eller »Belvédère«, som Hammer själv kallade det visades för allmänheten från omkring 1860, först i 15 sedan i 20 rum. Museet hade som syfte att samla allt som kunde »i någon mån sprida ljus över den mänskliga odlingens början, utveckling och framgångar...«. I »Vägvisare vid Allmänna Industri- och Konstutställningen« i Stockholm 1866 framgår att samlingen innehöll »guld, silver och andra metaller; orientaliska och europeiska vapen; egyptiska, grekiska, romerska, mexikanska och fornnordiska antiqviteter; chinesiska, japanska, italienska, franska, tyska, holländska, svenska och andra emaljer; glas; lerkärl; möbler; mynt; oljemålningar; skulpturarbeten i marmor, elfenben och trä, kopparstick, etzningar och handteckningar, glasmålningar« m.m. Museet blev en av Stockholms sevärdheter och de Hammerska samlingarna omtalades även i utlandet. Samlingarna hade en makalös växtkraft. 1865 inköptes skulptören Johan Niclas Byströms villa på Djurgården (nuvarande Spanska ambassaden), dit Hammer flyttade med familjen och delar av samlingarna. Den påkostade villans marmorsalar blev

Föremål i den skråutställning som fanns i Nordiska museet fram till september 2005. Foto Peter Segemark, © Nordiska museet.

en perfekt inramning åt Hammers samlingar. Av flera i Riksarkivet bevarade brev framgår att museet även fungerade som en slags rekvisitabank. Så frågar t.ex. konstnären Edvard Bergh 1878 om han av Hammer kan få låna en rysk ordensstjärna, »emedan jag skall måla densamma«.

Tanken på nyttan

Under 1860-talet insåg Hammer nödvändigheten i att systematisera och uppordna samlingarna. Katalogiseringsarbetet, som tog flera år i anspråk, utfördes i huvudsak av den unge, blivande konsthandlaren Henryk Bukowski – senare Hammers svåger – samt storsamlaren, konsthistorikern och bibliotekari-

en vid Kungliga biblioteket, Christoffer Eichhorn. Resultatet blev en omfattande handskriven katalog, upprättad i 18 tjocka foliovolym, kallad »Christian Hammers konst- och kulturhistoriska samling«. Delvis med samma syften, flätades Hammers, Bukowskis och Eichhorns verksamheter in i varandra. Hit kan man även räkna Hazelius, som i uppbyggnadsskedet av Nordiska museet på olika sätt kom att stå dessa män nära.

Hammers samlingar, som förutom i huset på Drottninggatan och i Byströms villa även inhystes i magasin och skjul, blev med tiden så omfattande att de utgjorde ett problem. I oktober 1869 innehöll samlingarna nästan 65 000 nummer, 1870 uppges de ha uppgått till 100 000 nummer och 1874 hade de ökat till 120 000 nummer. Utan överdrift kan nog samlandet beskrivas som en mani. För att säkra samlingarnas framtid började ägaren mer och mer att fundera på att erbjuda dem till försäljning till svenska staten, och på så sätt låta dem bilda grunden till »ett offentligt museum för kulturhistoriskt och konstindustriellt ändamål«. Hammer hade haft möjligheten att resa i Europa och studera utländska museisamlingar. Han kom att ta intryck av den samtida utländska konstindustridebatten. Med begreppet konstindustrimuseum avsåg man vid denna tid samlingar av äldre konsthantverk som man ansåg skulle stå som förebild för att utveckla och reformera hantverk och industri. Hammer skriver i sitt självbiografiska utkast att det redan var under studietiden som »tanken på nyttan af samlingar för de praktiska yrkena« föddes. South Kensington Museum i London (nuvarande Victoria & Albert Museum), som öppnades 1852 kom senare att bli förebilden, i Hammers ögon »det första och yppersta uttryck för idén om konstens och handverkets lyftning och sammansättning«. Helt naturligt bildade

Senbarock spegel fanerad med valnöt. »Att denna spegel tillhört Carl von Linné, efter hvilken den gått i arf till hans dotterdotter Sara Elisabeth Bergencrantz och derefter till hennes son afl: Provincial Läkaren och Riddaren Carl Roland Martin, intygas af dennes efterlemnade dotter / Elisabeth Martin.« Intyget är daterat 5 maj 1869, sannolikt i samband med Christian Hammers köp av spegeln. Foto Peter Sege- mark, © Nordiska museet.

därför konsthantverksföremålen kärnan i hans samlingar.

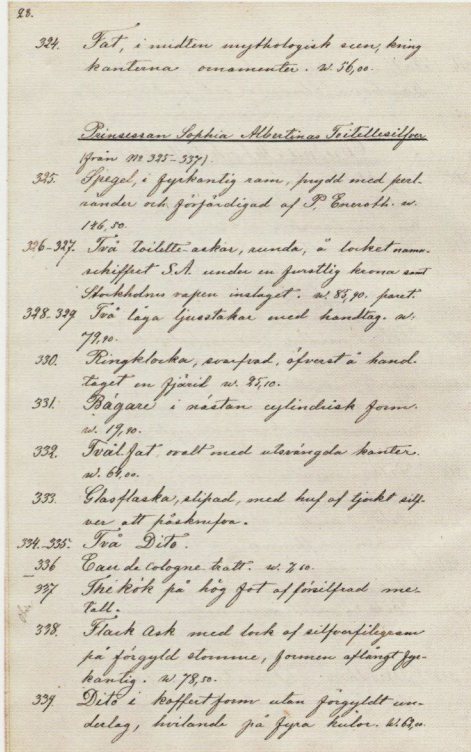
Som ett led i en försäljningsstrategi lät Hammer 1870 trycka en katalog »Kort öfversigt af Christian Hammers Konst- och Kulturhistoriska Samling«, där delar av samlingen upptogs. Samlingen delas här in i åtta huvudavdelningar med 50 därtill hörande underavdelningar, fördelade på antikviteter (dvs. forntida föremål), skulptur, vapen och tortyrredskap, konstavdelning, konstindustriavdelning, föremål till kyrklig och enskild

andakts bruk, handskrifter och tryckta böcker, samt »diverse föremål av blandad art«. Samlingen uppordnades efter material med kronologiskt och geografiskt ordnade underavdelningar efter förebild från de europeiska konstindustrimuseerna. När man betänker att samlingen byggts upp på bara drygt 20 år är innehållet minst sagt hisnande.

Från Norden och den antika medelhavskulturen förtecknades arkeologiska föremål samt flera hundra kyrkliga inventarier, till en stor del från svenska medeltida kyrkor. Svensk skulptur representerades av Sergel och Byström. Till konstavdelningen

räknades bl.a. närmare 900 svenska och utländska oljemålningar, drygt 800 miniatyrer, närmare 11 000 handteckningar och nästan 18 000 gravyrer! Och när det gällde konstindustriavdelningen var gruppen svensk fajans med sina drygt 400 nummer den största och mest varierade som fanns i Sverige. Vidare förtecknades bl.a. möbler, främst från svenska adliga och kungliga slott. Under avdelningen »Diverse föremål« märktes en mängd minnen från historiska personer, däribland Bellman, Linné, Sergel, kungamördaren Anckarström, August Blanche och kungligheter.

Förteckning ur katalogen »Christian Hammers konst- och kulturhistoriska samling«, Konstindustriavdelningen, s. 28, »Prinsessan Sophias Albertinas Toilettessilfver«. Nordiska museet.

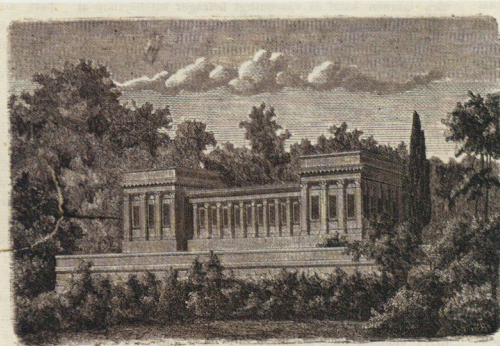

År 1872

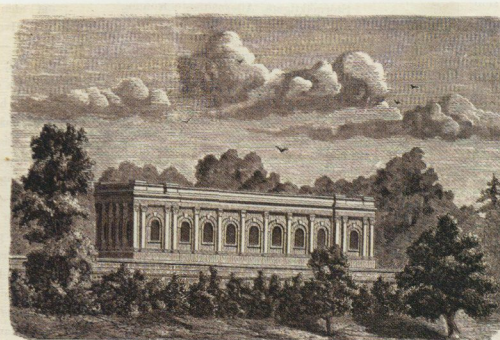
Början av 1870-talet var händelserika år i museisverige. Fortfarande fanns inga tydliga gränsdragningar mellan konstindustriella, historiska och etnografiska museers organisation och debatten speglar till stor del det sökande som fanns på området. För flera inblandade, inte minst Christian Hammer, kom just år 1872 att bli avgörande för fortsättningen. Det var för övrigt samma år som Hazelius samlade in sitt första föremål, början till Nordiska museet. Den hetsigaste debatten vid den här tiden gällde konstindustrin och behovet av ett konstindustriellt museum i Stockholm.

Genom Hammer ställdes snart konstindustrifrågan på sin spets. Med sikte på en försäljning av sina samlingar till staten vände han sig 1870 till en rad kulturinstitutioner för att få ett utlåtande om samlingarnas lämplighet att bilda grund för ett konstindustrimuseum. Uppmuntrad av de många positiva omdömena, erbjöd Hammer på hösten 1871 sin samling till försäljning till staten för 1,6 miljoner kronor, varefter frågan gick på remiss till Vitterhetsakademien och Konstakademien och senare även till Svenska slöjdföreningens skola. Den kunnige Christoffer Eichhorn hade blivit djupt engagerad för Hammers sak och var starkt drivande i den pågående konstindustridebatten. Han skrev en ansevärd mängd artiklar och programskrifter om behovet av ett svenskt konstindustrimuseum, vilka översattes till flera språk.

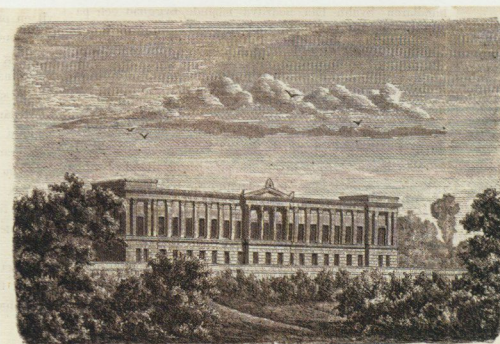
Svaret kom i oktober 1872. Hammer blev bestört: Både Vitterhets- och Konstakademien avstyrkte köpet! Visserligen ansåg Vitterhetsakademien det »vara högligen att beklaga, om de många för fäderneslandets historia, konst och industri värdefulla saker, hr Hammer lyckats hopsamla, skulle föryttras till ut-

Eskiss till Biblioteksbyggnad
att uppföras å C. Hammers villalund å Kongl. Djurgården.

Annex till Biblioteket
å C. Hammers villalund å Kongl. Djurgården.

Eskiss till Museibyggnad
att uppföras å C. Hammers villalund å Kongl. Djurgården.

Ritningar av arkitekt Adolf Emil Melander 1884 till bibliotek, annex till bibliotek och museibyggnad som Hammer ville bygga på Skansenhöjden i närheten av Byströms villa. Hammer nekades dock byggnadstillstånd och blev starkt kritiserad i dagspressen för sitt byggnadsprojekt. Ritningarna publicerade han samma år i ett upprop »Till Allmänheten», där han sökte bemöta kritiken. Nordiska museet.

landet« och Konstakademien framhöll att det skulle bli en »oersättlig förlust« om samlingarna skulle komma att säljas i utlandet. Ingen av myndigheterna, skriver Eichhorn, hade insett »att här vore frågan om bildandet af en ur väsentligen nya synpunkter anlagd samling, afsedd till konstslöjdens och husflitens höjande och ... medelpunkten i ett helt nytt undervisningssystem för handtverken och konsten«.

Det fanns flera orsaker till att man avstyrkte. Det svindlande höga priset angavs som en. Till saken hörde även Karl xv:s död i september 1872. Han testamenterade sin stora konsthantverksamling till svenska staten. En annan omständighet var att Svenska slöjdföreningen i början av 1872 ansökt om statliga medel för ett konstindustrimuseum. Slöjdföreningens museum bildades – och omfattade så småningom drygt 3 700 föremål – men införlivades i Nationalmuseums nyöppnade konstslöjdsavdelning 1884. Mot bakgrund av detta var det lättare att avslå än att motivera ett köp. Men var det den verkliga orsaken, förstod man vad man tackade nej till? Hammer har sagts vara en föregångsman i det att han tidigt inriktade sina museiplaner mot konstindustrin. Satt i sitt tidsmässiga sammanhang kan man möjligen ställa sig frågan om han var *för* tidigt ute. Ingen av akademierna tycks grundligt ha engagerat sig i frågan. I relation till den klassiska konsten, dvs. arkitektur, måleri och skulptur, var intresset för konstindustrin fortfarande för svagt för att man skulle ta förslaget om ett konstindustrimuseum på allvar.

Frågan fick stor uppmärksamhet i pressen där flera kulturauktoriteter påtalade betydelsen av samlingarnas bevarande i Sverige, en motion för Hammers sak väcktes i riksdagen, men detta kunde inte påverka utgången. Det slutgiltiga beskedet kvarstod att frågan icke kunde »till någon Kongl. Maj:ts vidare

åtgärd föranleda«. Efter avslaget stängdes Hammers museum för allmänheten.

Alltid framåt

Men Hammer hade inte låtit sig bevekas. Han följde sitt valspråk »en avant – toujours en avant« och varken hans samlande eller fastighetsaffärer upphörde. 1883 köpte han ön Furusund, som han förvandlade till en populär kurort. Där lät han bygga en hel stad av villor, själv bodde han i det ståtliga »Christiansborg«.

Det fanns fler byggnadsprojekt. På Djurgården, ovanför Byströms villa låg lägenheten Skansen. Marken var kunglig, men Hammer hade förvärvat besittningsrätten till området. Här ville Hammer nu uppföra ett museum »utan att Staten eller Kommunen behövde därtill lemna det ringaste bidrag«. Dessutom hade han beslutat sig för att *donera* hela sin samling till staten. I antik stil efter arkitekt Adolf Emil Melanders ritningar ansökte han därför 1884 om byggnadstillstånd för att uppföra museibyggnad, bibliotek och annex till biblioteket – tre jättelika tempel för samlingarna. Men trots Hammers generösa erbjudande avstyrkte Oskar II, bl.a. med motiveringen att »ritningarna voro i saknad af skala«. Detta måste ha framstått som ett svepskäl. Hammers omvittnat dåliga relation till Oskar II har säkerligen spelat en inte oväsentlig roll i sammanhanget. I pressen uppstod en veritabel hetsjakt på Hammer, man gjorde narr av både honom och hans kritiserade byggnadsprojekt. Besvikelsen blev stor, i brev till Hazelius 1889 nämner Hammer att han som samlare var »levande död«. Delar av samlingen såldes ut. Det

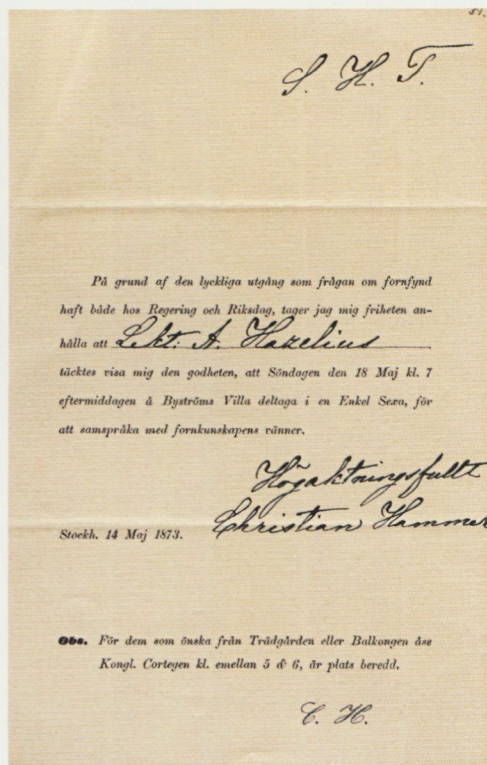
tidigaste förvärvet från Hammer i Nordiska museet är en urna av porfyr förvärvad 1883.

Christian Hammer var nu i 70-årsåldern och orkade inte längre driva frågan om sina samlingars bevarande i Sverige. Kämpaglöden tycks definitivt ha slocknat när hans vapendragare Christoffer Eichhorn dog 1889. Förbittrad av motgångar och märkt av grön starr vände han sig till utlandet, till den välkända auktionsfirman Heberlé i Köln. I november 1890 transporterades större delen av samlingarna sjövägen via Rotterdam till Köln och mellan åren 1892 och 1897, under 12 auktioner, utbjöds totalt 20 465 nummer till försäljning. På plats i Köln fanns Henryk Bukowski, som fungerade som ombud och rådgivare för Nordiska museet och som på alla sätt hjälpte Hazelius i dennes »fosterländska sträfvanden«. »Priserna äro och blifva mycket höga... hvad göra?» skrev Bukowski i ett telegram till Hazelius i maj 1892.

För Hammers del blev auktionerna i Köln inte så framgångsrika som han hade hoppats. Stora delar såldes till utlandet och delar av samlingarna återropades. Enligt Karl Asplund, skulle Hammer även ha varit tvungen att processa om äganderätten till samlingarna, vilket lär ha tagit honom så hårt att han helt miste synen. Det var först efter Hammers död 1905 som återstoden av den stora samlingen av föremål såldes på en rad Bukowskiauktioner, vilka bidrog till en helt ny prisnivå på den svenska konstmarknaden. Även där gjorde Nordiska museet tillsammans med bl.a. Nationalmuseum och greveparet von Hallwyl betydelsefulla förvärv. Biblioteket såldes 1906–10 och den stora autografsamlingen 1913–19.

Hammer och Hazelius

I maj 1873 inbjöds Artur Hazelius av Christian Hammer till Byströms villa på »en enkel sexa för att samspråka med fornkunskapens vänner». Ur Artur Hazelius brev, Nordiska museet.

Hazelius primära syfte var att rädda den gamla allmogekulturen från förstörelse, men redan under museets första år vidgades insamlingsverksamheten avsevärt till att gälla föremål från alla samhällsklasser, hantverks- och skråföremål, liksom »minnen af svenska män och kvinnor, som i olika riktningar främjat vårt fosterlands utveckling och ära», formulerat i museets stadgar 1880. Det första skråföremålet förvärvades redan 1875. 1877 öppnade den s.k. högre ståndsavdelningen i lokalerna på Drottninggatan. Hazelius, liksom Hammer, följde den gängse trenden i Europa, där konsthantverksföremålen spelade en allt viktigare roll. Genom Hammersamlingens upplösning kunde Hazelius utöka sina samlingar med en mängd ovärderliga kulturföremål.

Det var troligen under början av 1870-talet som Hammer och Hazelius lärde känna varandra, möjligen genom Svenska fornminnesföreningen. I maj 1873 blev Hazelius av Hammer inbjuden till Byströms villa för att »deltaga i en enkel sexa för att samspråka med fornkunskapens vänner» och inför Kölnauktionerna hoppas han att Hazelius »courage växer för de svenska minnena». Relationen tycks till en början ha varit god.

Om det högst varierat dukade smörgåsbord av kulturskatter som var till försäljning i Köln vittnar de väl illustrerade auk-

tionskatalogerna. Auktionerna följdes i dagspressen, bl.a. i *Dagligt Allehanda*, där man ville vädja »till fosterländska och för den svenska odlingen intresserade män och uppmåna dem att åt fäderneslandet söka rädda hvad räddas kan«. Hazelius – ständigt i penningknipa – var en av kulturarvsräddarna, och han köpte så mycket han förmådde, totalt 1018 nummer. Enligt Hazelius gjordes under auktionerna 1892–95 föremålsinköp för omkring 50 000 kronor och han framhåller att museets högreståndsavdelning under dessa år berikades med sina allra mest betydelsefulla förvärv från auktionerna i Köln, dock »med stora uppföringar«. Inköpen täcktes genom flera generösa penningbidrag.

De i alla avseenden mest värdefulla inköpen var skråföremålen, som tack vare Hammers samlande var ovanligt rikt representerade. I Köln förvärvade Hazelius en stor mängd välkommoder och skrålådor. Hazelius köpte även möbler, porträtt, musikinstrument, ur, vapen, ordnar, dräkt och keramik, främst en stor och betydande samling Mariebergs- och Rörstrandsfajans. Den djupt engagerade Bukowski – som bevakade Sveriges, Hazelius och Hammers intressen – lade ner hela sin själ i att återföra så mycket som möjligt till Sverige. Hans brev till Hazelius beskriver väl de svårigheter han utsattes för. Den 10/10 1893 hälsar Bukowski i telegram »skal uppfylla dina önskningar och Nordiska musei bästa«, men pendlar tidvis mellan hopp och förtvivlan när han den 20/10 konstaterar att han endast ropat in knappt en tredjedel av de porträtt som var avsedda för Nordiska museets räkning. Han fortsätter: »Hammer sitter slapp och öppnar ej alls sin mun, och somnade till och med idag i lugn och ro in från allt under auktionen. Måndag blir en svår dag för oss. Upmark [Nationalmuseum] kan nog

intyga dig, att jag sparat på dig med mödans sparade skärfvor,
men tappar ibland kalla blodet och som maecenat uppträder
mot argsinniga tyskar. Jag hoppas, att du i alla fall blir nöjd med
mina åtaganden ty skräp köper jag inte.« Så fortsätter han den
22/10: »Nu hvilar jag till morgondagens strid som jag anar

Stockholms klen- och
pistolsmedsämbetes
välkomma av silver,
okänd tillverkning,
1600-talets mitt.
Inköpt av Nordiska
museet i Köln 1893.
Museets samlingar
berikades med ett
stort antal skräföremål
från de Hammerska
auktionerna i Köln.
Foto Peter Segemark,
© Nordiska museet.

På Kölnauktionen 1892 köpte Hazelius en kraftfull rokokobyrå. Byrån som är fanerad med valnöt och rosenträ har en för svensk rokoko mycket ovanlig form med framskjutande lådfront och ett undergehäng, vars yttersidor bildar ett extra benpar. En mycket snarlik byrå återfinns på bild i tidskriften *Svenska hem* 1915 i en artikel från Biskopsgården i Visby. Byrån uppges där komma från Finspångs slott. Möjligen är det denna byrå som sedan såldes på auktion i Köpenhamn 1979. Den visar sig vara i det närmaste helt överensstämmande med Nordiska museets byrå och faneret tycks vara taget ur samma stock. Sannolikt har byråarna utgjort ett par. Foto Jessika Wallin och Peter Segemark, © Nordiska museet.

blir den svåraste för dig.« Här avsåg Bukowski en stor samling skråföremål av silver. »Gubben [syftande på Hammer] är slapp och tänker inte bevaka dig, men det finnes andra som icke vika för Nordiska museum.« Dagen därpå berättar han: »Nog har din trogne tjänare blifvit illa åtgången i dag och har jag varit så ledsen, att jag på risk, ropade på no 680 [Praktpokal i förgyllt silver, Augsburg, 1600-talets början] till 10 000 mark och fick den ändå ej. Det gjorde att jag ej kunde äta middag. Det enda, som gläder mig var att få igen den största och grannaste pokalen no 687, som du fick för godt pris genom slump, näml. 2.121 mark. [Stockholms klen- och pistolsmedsämbe välförkommen].« I oktober 1894 är Bukowski vid bättre mod och skriver att »nästan allt med få undantag har du fått, hvad du ville hafva«. Hazelius var förmodligen nöjd.

Hammer i Nordiska museets samlingar

Både till sin boksamling och sin föremålssamling hade Hammer gjort betydande förvärv från flera kungliga personer, bl.a. omtalas de samlingar som sålts efter Gustav IV Adolf, Karl XIV Johan, Karl XV och drottning Lovisa. På Kölnauktionen 1895 köpte Hazelius en säng, med uppgift att den tillhört Karl XIV Johan. Bukowski framhöll den som särskilt viktig för museet och ansåg att Hazelius borde ha den »af tvänne skäl. 1. r att den blir en prydnad i din afdelning i kejsarstil, som du ej sedermera kan få för pengar och för det 2. har den historiskt intresse, emedan det finns ej något tvifvel underkastadt att sängen tillhört Carl XIV Johan iföljd hvaraf du gör nöje för den kungliga familjen «.

Hazelius största och viktigaste förvärv från Hammer var dock

Skansen. Övre Skansen inköptes 1891. Förhandlingarna om återstoden, Nedre Skansen, pågick under flera år och blev en långdragen kamp. Den blinde och envise Hammer ställde hela tiden nya krav. I brev 22/10 1893 från Köln ber Bukowski

Karl XIV Johans säng, så som den visades i auktionskatalogen, Köln 1895. Sängen, som Hazelius köpte på Henryk Bukowskis inrådan, är förgylld, klädd med grönt siden och står på fötter i form av kraftiga lejonassas. Den träskurna ornamentiken på gav-larna – i karaktäristiska empireformer – är fästad ovanpå sidenet. Nordiska museet.

Porträtt av spåkvinnan Anna (eg. Ulrika) Arfvidsson, tillskrivet Lorens Pasch d.y., inköpt av Nordiska museet i Köln 1893. Mamsell Arfvidsson var en ofta anlitad spåkvinnna i Stockholm under 1700-talets slut, inte minst av Gustav III. Hon har blivit mest känd för sin spådom om kungamordet. Enligt uppgift i museets huvudliggare hade Hammer köpt målningen av Bellmans änka, Lovisa Bellman (d. 1847 vid 92 års ålder). Är uppgiften korrekt skulle porträttet vara ett av de riktigt tidigt insamlade föremålen i Hammers samlingar. Foto Peter Segemark, © Nordiska museet.

Hazelius att genast sätta in 10 000 kr till Hammer: »I annat fall Gubben blir omöjlig att göra någon affär med Skansen« och »annars kan Gubben ej sofva och jag får uppbära dina synder«. Det blev slutligen fru Hammer som fick avsluta affären med Hazelius. Pengar saknades som vanligt men köpet gick i lås 1896 och Hazelius kunde äntligen bygga sitt friluftsmuseum.

Såväl Hazelius som Hammer började sina museiverksamheter på Drottninggatan och båda kom att få en stark koppling till Djurgården. Med olika bakgrund och förutsättningar var båda i grunden djupt drivna av ett engagemang för att rädda det svenska kulturarvet. Men medan Hazelius redan från

Porträtt av Christian Hammer, målat av Johan Ringsten 1892. Hammer bär kommendörstecknet av den portugisiska Kristusorden. Denna skulle han ha fått i gåva av den portugisiska ministern i Stockholm Soto Mayor, som tack för en samling historiska dokument till landets nationalbibliotek. Målning i Nordiska museet, olja på pannå. Foto Peter Segemark, © Nordiska museet.

början lyckades förankra sina idéer och sitt museiprojekt hos svenska folket, kunde Hammer aldrig skapa den breda opinion som krävdes för att bilda ett offentligt museum med hans samlingar som grund. Den enes misslyckanden var i alla fall delvis nyckeln till den andres framgångar. Ingen kan väl idag tänka sig något annat på den plats där Hazelius Skansen nu ligger, men verkligheten kunde ha sett annorlunda ut. Gubben Hummel förtjänar att ses i nytt ljus.